

ВІДГУК

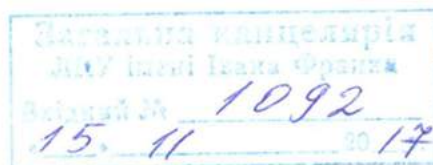
офіційного опонента, доктора економічних наук, професора
Української Лариси Олегівни
на дисертацію **Скоморович Ірини Георгіївни**
“Еволюція та функціонування грошової системи в Україні”,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

Актуальність теми дослідження

Пізнання суті будь-якого процесу чи явища потребує ґрунтовного наукового дослідження, яке необхідно розпочинати із вивчення його виникнення та подальшого розвитку. Це, безсумнівно, стосується таких важливих економічних категорій, як “гроші” та “грошова система”. Аналіз їхньої спільної еволюції від часів Античності до сучасних грошово-кредитних відносин дозволяє розкрити особливості традицій організації грошового господарства різних епох та народів, визначити проблеми, з якими зіштовхнулася монетарна економіка незалежної України, та виокремити шляхи її вдосконалення. При цьому необхідно враховувати характерні для сучасного стану розвитку економіки постійні зміни та зрушення, що супроводжують виробничу та фінансову сфери, а також безпосередньо впливають на посякденне життя людини. Цим обумовлена актуальність та важливість комплексного та системного дослідження функціонування грошових систем на українських теренах, обґрунтування ролі у них держави та необхідності миттєвого реагування на виклики, які ставлять під загрозу стабільний розвиток національної економіки.

Оскільки упродовж багатьох століть економічні відносини забезпечувалися грошима, світова наука нагромадила значний доробок щодо їхнього вивчення. У дисертаційній роботі Скоморович І. Г. не лише виокремлює із теорії грошей вже сформовані методологічні аспекти функціонування грошової системи, але й доповнює їх власними розробками науково-теоретичного характеру, що присвячені базовим засадам організації грошової системи, формуванню практичних рекомендацій і пропозицій щодо удосконалення окремих напрямків її побудови та розвитку в Україні.

Дисертаційна робота є складовою частиною наукових досліджень кафедри

банківського і страхового бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка (держбюджетних тем кафедри “Оптимізація регулятивної політики у банківському і страховому бізнесі України”, “Управління грошовим господарством фінансових посередників в економіці України” та інших), де у процесі вирішення порушеної проблематики автор досліджує теоретичні та прикладні проблеми функціонування грошової системи України, а у частині формулювання практичних рекомендацій акцентує увагу на необхідності та формуванні перспектив розширення безготівкових розрахунків на сучасному етапі економічного розвитку.

З огляду на зазначене вище, вважаємо, що дисертаційна робота Скоморович Ірини Георгіївни виконана на актуальну та перспективну тему, є своєчасною і вирішує важливу проблему, пов’язану з функціонуванням грошової системи в Україні.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації Скоморович І. Г. мають достатньо високий ступінь достовірності та обґрунтованості. Про це свідчить опрацювання автором значного масиву (у списку літератури налічується майже 600 джерел) наукових розробок вітчизняних та зарубіжних авторів, присвячених вивченню еволюції грошового обігу на українських землях і теоретичних основ функціонування грошей та грошових систем, а також застосування для аналізу досліджуваних явищ сучасного наукового інструментарію. Інформаційну базу дослідження склали законодавчі та нормативно-правові акти, ухвалені в Україні та зарубіжних країнах, аналітичні матеріали та статистичні дані Національного банку України, Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної фіскальної служби, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського центрального банку, Банку міжнародних розрахунків та інших установ.

Проведені автором ґрунтовні дослідження даної проблематики дозволили

розробити та запропонувати обґрунтовані наукові висновки і пропозиції, які винесено на захист. Ознайомившись зі змістом дисертаційної роботи, засвідчуємо, що поставлену мету – поглиблення існуючих та розроблення нових теоретико-методологічних і прикладних засад зародження, еволюції та функціонування грошової системи в Україні й обґрунтування перспектив її подальшого розвитку – досягнуто. Визначені у дисертаційній роботі завдання логічно та послідовно розкрито, що підтверджує цілісність та завершеність дисертації у теоретико-методологічному та науково-практичному аспектах удосконалення функціонування грошової системи в Україні.

З науково-теоретичної точки зору вагоме значення у дисертаційній роботі мають напрацювання та отримані результати у частині фундаментальних основ функціонування грошової системи. Зокрема, це чітке формулювання категорійного апарату наукової проблеми – поняття “грошова система” (с. 40), обґрунтування змісту та функціонального призначення елементів грошової системи (с. 40-41), виділення видів грошових систем (с. 42-43), їхніх функцій (с. 43-44), спільних та відмінних рис з банківською та платіжною системами (с. 45-48), що безумовно поглиблює розуміння сутності досліджуваної проблематики. На вирішення цього ж завдання спрямоване проведення детального аналізу економічної наукової думки, що присвячена теоретичним і практичним засадам функціонування грошової системи. Це дозволило автору зробити висновок про еволюцію і у цій царині, адже якщо для представників меркантилізму та класичної політичної економії важливими були питання запобігання вивезенню грошей з країни, визначення їхньої оптимальної кількості, обґрунтування переваг того чи іншого матеріалу для їхнього виготовлення (с. 60-74), то у ХХ-ХХІ ст. акцент був зміщений на пошук оптимального способу емісії грошей, “який би забезпечив їхню стабільну вартість та зробив неможливим для держави використання грошової системи для інфляційного фінансування свого бюджетного дефіциту” (с. 93).

Ґрунтовне дослідження еволюції грошових систем та їхніх структурних елементів на українських землях з часів Античності до сьогодення сприяв розумінню тих глибинних звичаїв та процесів, які лежали в основі побудови

грошового господарства тої чи іншої держави. Зокрема, дисертант відзначає, що в епоху Київської Русі випуск монет був прерогативою лише князя, а інші власники дорогоцінних металів, щоб використати їх для розрахунку, обирали зливкову форму (с. 145-154). А от за часів Речі Посполитої кожен, хто мав необхідну кількість металу, міг скористатися послугами монетного двору і викарбувати відповідну кількість монет від імені правителя. Детальний історико-економічний аналіз, проведений здобувачем, засвідчив, що війни на українських землях упродовж XIX та початку XX ст. не тільки призводили до перманентних криз у грошовому господарстві українських земель, які перебували у складі Російської та Австро-Угорської імперій, але й до їхнього цілковитого занепаду. Бурхливі події XX ст. не сприяли стабілізації грошового обігу, що найкраще проявилось в епоху національно-визвольних змагань українського народу, та призвели до становлення на українських теренах неринкової грошової системи у часи СРСР.

Вивчаючи сучасний стан грошової системи України, автор послідовно та ґрунтовно проаналізував кожен елемент грошової системи: назву грошової одиниці, форми, в яких вона обслуговує розрахунки (с. 279-280), операції емітента, спрямовані на збільшення та зменшення кількості грошей в обігу (с. 290-312), запроваджені НБУ та іншими органами державної влади інструменти регулювання грошового обігу (с. 312-329). Достатньо обґрунтованими є пропозиції автора щодо необхідності впровадження стимулювальних заходів, спрямованих на розширення можливостей здійснення безготівкових розрахунків (с. 320). Здійснене дисертантом оцінювання ефективності функціонування грошових систем України та інших держав показало суттєве відставання вітчизняних показників кількості платіжних терміналів на 1000 осіб, залишків коштів на поточних рахунках у ВВП та стійкості банків, що, зокрема, відображається у значному розриві обсягу ВВП на одну особу у порівнянні з країнами, де перераховані показники перебувають на кращому рівні (с. 332-338). Використання математичного інструментарію та моделювання економічних процесів дозволило виявити чинники, які впливають на інтенсивність розрахунків за допомогою платіжних карток, та спрогнозувати майбутній рівень результативного показника (с. 338-342).

При дослідженні ще одного елемента грошової системи, а саме валютного курсу, автор акцентує увагу не лише на фундаментальних чинниках, які впливають на його визначення (с. 363-378), але й детально розглядає інтенсивність використання в економічних відносинах національної та іноземних валют (с. 345-360). Це, на нашу думку, ілюструє причини, що негативно впливають на конвертованість гривні та викликають надмірний попит на іноземні валюти, а також утруднює взаємозв'язок національної економіки зі світовою (с. 361).

Обґрунтованими є висновки здобувача стосовно необхідності врахування концептуальних принципів функціонування грошової системи (с. 407-417), за дотримання яких є можливим її існування. У цьому контексті особливо важливим є розроблений автором проект Закону України "Про грошові системи в Україні" (с. 404-407), ухвалення якого дозволить чітко регламентувати права та обов'язки суб'єктів грошових відносин за існування в країні не лише державної, але й приватних грошових систем.

Висновки до розділів і загальні висновки дисертації відображають основний зміст та головні положення роботи, засвідчують вирішення поставлених завдань.

Новизна основних наукових положень, висновків і рекомендацій

Детальний і комплексний аналіз змісту дисертаційної роботи свідчить про її цілісність та завершеність, а також наявність нових наукових результатів, висновків і рекомендацій, які отримані автором особисто. Головними положеннями наукової новизни дисертації, що виносяться на захист, є наступні:

- запропонований теоретичний підхід до дослідження еволюції грошових систем на українських землях, який передбачає виокремлення та обґрунтування характерного для окремого часового, економічного та політичного періоду змісту елементів грошової системи. Такий підхід допоміг виявити поступові або кардинальні зміни в їхніх сутнісних ознаках та взаємозв'язках між ними, які відбувалися під впливом економічних, політичних, соціальних і культурних чинників;

- розроблення теоретико-методологічного підходу до організації грошової

системи, який передбачає виділення та обґрунтування основних принципів існування грошової системи (законності, забезпеченості грошової одиниці, (де)централізації, незалежності, відкритості, доступності, довіри), що дозволить визначити напрями вдосконалення структурних складових грошової системи та сприятиме підвищенню довіри економічних суб'єктів до національної грошової одиниці та інших елементів грошової системи;

- розроблення концептуальних засад проекту Закону України "Про грошові системи в Україні", який включає правові основи регулювання державної грошової системи, правила валютного регулювання, порядок функціонування електронних і приватних грошових систем в Україні, що сприятиме систематизації головних вимог, на основі котрих має ефективно діяти грошова система держави;

- визначення головних засад використання національної валюти у міжнародних економічних відносинах та іноземних валют у національній економіці, що допомогло виявити значну закритість вітчизняної грошової системи та обґрунтувати необхідність лібералізації міжнародних розрахунків, що сприятиме активізації участі України у світових господарських зв'язках;

- проведення системного та порівняльного аналізу поглядів вітчизняних і зарубіжних представників основних наукових шкіл на організацію та функціонування грошової системи і грошового обігу, що дало змогу виділити головні особливості у ставленні вчених різних шкіл економічної думки, історичних епох і державних утворень до забезпечення грошової одиниці, ролі центрального банку в розвитку грошової системи й оптимальної кількості грошей в обігу;

- виокремлення й обґрунтування ролі грошової системи в контексті її взаємодії з валютною, платіжною та банківською системами, що дозволило виділити їхні спільні (можлива єдність емісійного, регулятивного й організаційного центру) та відмінні (функціональне призначення, наявність власного інструменту для здійснення розрахунків тощо) риси, застосування яких поглиблює теоретичний рівень наукового дослідження монетарної сфери;

- систематизація правового забезпечення державного регулювання

грошового обігу в Україні, що дало змогу виявити в ньому суперечності і прогалини та розробити рекомендації для його вдосконалення, зокрема щодо забезпечення безумовного права економічним суб'єктам на вільне розпорядження власними коштами;

- обґрунтування та виокремлення світових тенденцій еволюції елементів грошової системи у різні економічні періоди, їхніх особливостей залежно від ступеня втручання держави, переважання головних форм грошей і рівня централізації, завдяки чому здійснено порівняльний аналіз функціонування окремих елементів грошових систем, запроваджених на українських землях і в іноземних державах, та виявлено взаємозалежність напрямів їхнього розвитку.

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях

Основний зміст запропонованих автором науково-теоретичних висновків та практичних рекомендацій щодо функціонування грошової системи в Україні опубліковано в наукових працях здобувача, серед яких дві одноосібні монографії, одна монографія у співавторстві, 27 статей у наукових фахових виданнях України (з них – 5 публікацій у міжнародних наукометричних та іноземних виданнях), 15 тез доповідей на наукових конференціях. Аналіз змісту наукових публікацій дисертанта, дозволяє зробити висновок, що головні положення дисертаційної роботи достатньо повно висвітлені у відкритому друці. Опубліковані наукові праці відповідають встановленим вимогам. Зміст автореферату повністю відображає основні положення, висновки та пропозиції, викладені у дисертаційній роботі та розкриває наукові результати, які здобувач отримав у процесі дослідження.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Теоретичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи полягає у тому, що авторські висновки та пропозиції методичного характеру використовуються у навчальному процесі на економічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка, зокрема для розроблення навчально-методичного забезпечення та викладання навчальних

дисциплін “Гроші і кредит”, “Банківські продукти”, “Історія та філософія грошей і банківництва”, “Банківські операції”, “Історія економіки та економічної думки”, “Грошово-кредитна політика” та ін.

Наукові результати дисертаційної роботи доповідались та отримали схвальні відгуки на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях протягом 2003-2015 рр. у таких містах, як: Львів, Київ, Харків, Луцьк, Сімферополь, Тернопіль, Ужгород.

Основні висновки та пропозиції дисертанта щодо комплексного розв’язання проблем функціонування грошової системи в Україні, а також практичні рекомендації щодо основних напрямів розвитку валютного ринку в Україні використані під час розроблення Рекомендацій Парламентських слухань “Про шляхи стабілізації банківської системи України” (18.02.2015 р.) Комітетом Верховної Ради України з питань фінансової політики і банківської діяльності. Пропозиції щодо вдосконалення діяльності вітчизняних платіжних систем застосовані у роботі НБУ для розвитку безготівкового обігу та підвищення фінансової грамотності економічних суб’єктів.

Зауваження та дискусійні положення дисертаційної роботи

У цілому позитивно оцінюючи змістовність представленої до захисту дисертаційної роботи, відзначаючи обґрунтованість та новизну отриманих наукових результатів, звертаємо увагу на певні зауваження, упущення та дискусійні положення. Зокрема:

1. У підрозділі 1.1 значна увага приділена пошуку спільних та відмінних рис грошової, банківської, валютної та платіжної систем (с. 45-48). Проте поза увагою автора залишилися такі складові підсистем національної економіки, як фінансова, страхова, податкова та інші, що мають зв’язок та деякі подібності або відмінності з грошовою системою.

2. Здійснюючи у підрозділі 4.1 дослідження щільності та характеру взаємозв’язку між макроекономічними показниками і показниками монетарної політики, автор розраховує коефіцієнти кореляції, беручи до уваги змінні, між якими вивчається залежність за 20 років (з 1996 по 2015 роки) (с. 285, 289). Однак,

у досліджуваному періоді мали місце значні циклічні коливання економіки, і тому доцільно проводити окремі математичні обчислення для кількох обраних автором проміжків часу, які б відповідали тій чи іншій фазі економічного циклу.

3. У підрозділі 5.2 роботи дисертант описує перехід до режиму плаваючого валютного курсу, здійснений НБУ у 2014 р., аналізує доцільність, своєчасність та наслідки такого кроку регулятора вітчизняної грошової системи (с. 363-364, 374-376). Водночас, у дисертації не наведено приклади закордонної практики механізму вибору того чи іншого режиму валютного курсу, які б враховували стан економіки, активність зовнішньоекономічних зв'язків, здатність державних органів до проведення валютного регулювання.

4. У дисертаційній роботі досить часто використовуються такі поняття, як “грошова сфера” та “сфера грошового обігу” (с. 73, 88, 262, 273, 305, 328, 344, 402). Однак автором не розкрито сутність цих понять та не пояснено, як вони співвідносяться з поняттям “грошова система”.

5. Вивчаючи грошові системи, що існували на українських землях у період Другої світової війни, автор описує використання здебільшого на західноукраїнських землях бофонів (с. 242). На нашу думку, потрібно було більше уваги приділити такому специфічному виду грошових знаків, оскільки їхнє використання та розповсюдження рідко розглядається в українській науковій літературі, проте є важливим для розуміння організації підпільної боротьби прихильників ОУН за незалежність України.

Загальний висновок

Ознайомлення з дисертацією, авторефератом і публікаціями за темою дослідження дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Скоморович І. Г. “Еволюція та функціонування грошової системи в Україні” є кваліфікованою, завершеною та цілісною науковою працею, виконаною автором особисто, містить науково обґрунтовані теоретико-методологічні підходи, результати, висновки та практичні рекомендації щодо удосконалення функціонування грошової системи в Україні. Автором проведено значну роботу як у теоретичному, так і прикладному аспектах, визначені у дисертаційній роботі мета та завдання досягнуті, дисертація

є добре структурованою, виклад матеріалу є логічним та послідовним. Отримані дисертантом висновки та сформульовані пропозиції, що становлять наукову новизну, є достатньо обґрунтованими, достовірними та повною мірою викладені у наукових публікаціях автора. Дисертаційна робота оформлена відповідно до встановлених вимог.

За своїм змістом, актуальністю, оформленням, ґрунтовністю вирішення наукових проблем, теоретико-методологічним і прикладним значенням одержаних результатів представлена дисертаційна робота на тему "Еволюція та функціонування грошової системи в Україні" відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами і доповненнями), а її автор – Скоморович Ірина Георгіївна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор
кафедри політичної економії
Харківського національного
економічного університету
імені С.Семена Кузнеця

Л. О. Українська

Відбув надійшов до експертної комісії
вченої ради Д 35-051-22
15 лютого 2017р

Вчений секретар Ситасич А.Б.